

բաւային փեշերին, սկսած Նուխից մինչև Ծամախի ու Բագու:

Ասածներէց հետեւում է, ասում է Մարք-վարտ, որ ներկայիս իսկ բոլորովին չէ մեռած աղուան ժողովուրդը: Գանձակից մինչև Ծուշի այսօր էլ զանգուածօրէն ապրող հայերը եւ Կուրի այն կողմը ապրող հայացած աղուանները մի ամբողջութիւն են կազմում, թէեւ թաթարական (Կուրի երկայնքով) լայն սեպով բաժանուած իրարից:

«Աւելի յարմար կը լինէր՝ այդ երկիրը Աղուան եւ Հայաստան անուանել, — ասում է Մ., — Նրանք են այդ երկրի իրաւական տէրերը: Իսկ քաքարները, անքաղաքակիրթ եւ կրթութեան անընդունակ այդ տարրը, ընդհակառակը, յետազային են ներս խուժած: Թաթարները հայերի եւ աղուանից վերաբերմամբ նոյն սեպի դերն են խաղում, ինչ որ կէս-թուրք մահառները՝ հիւսիսի եւ հարաւի սլաւոնների վերաբերմամբ: Մարդկութեան եւ մշակոյթի այդ երկու թշնամիներին, որոնց

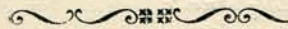
բունի տիրապետութիւնը յուսանք որ վերջնապէս խորտակուած է, բոլորովին կղզիացնելու պարտականութիւնն ունի պատմութիւնը: Միւս կողմից՝ վերականգնել պէտք է հայոց եւ աղուանից մէջ եղած պատմական հին կամուրջները, — լինի դա ներգաղթի թէ աստիճանական թափանցումի միջոցով»:

* * *

Իր աշխատութեան հետազոտական մասը այսպէս է ամփոփում յարգելի գիտնականը. —

«Հին Հայաստանը մենք պէտք է երեք մասի բաժանենք. 1. Փոքր Հայք կամ նախնական Հայաստան. 2. Արեւմտեան Հայաստան՝ մէջը հաշուելով Տարօնը. 3. Արեւելեան կամ Նոր Հայաստան՝ Երասխի հովիտը մէջը: Միջին դարում այդ վերջինին աւելացաւ նաեւ հայկական Աղուանքը: Յետազային հայ ժողովրդի բնակութեան 4-րդ կեդրոն եւս ստեղծուեց: Դա Կիլիկիան էր»:

(Վերջը յաջորդով)

Ա Պ Ր Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Գրեց՝ ՄԱԼԽԱՅ

Հազիւ վանքի սահմանէն դուրս ելած էինք, արդէն մթնեց: Բաց դաշտն էր առջեւինս, երկու կողմէն եղերուած լեռներով: Առանց բեռի՝ աշտոյթ ձիերուն զլուխը բաց ձգեցինք, լոյսը չի բացուած անդ հասնելու ցանկութեամբ:

Մեր Սպարտացի Յակոբը, արդէն լակոնական խօսակցութեան սիրահար, այդ զիշեր բերանը չբացաւ: Քիչ մը ցուրտ էր: Ես ալ, լաւ փաթթուած Փայլակի սիբերիական մուշտակին մէջ, կէս քնատ կը հետեւէի անոր:

Երկու ժամ ճամբայ կտրած էինք արդէն, երբ ճերմակ սարը մեր ձախ թեւին երեւցաւ: Գետտուկի կէս ճամբին էինք. ամէն ինչ լաւ կ'երթար: Ճերմակ սարի մօտ, չեմ գիտեր, ի՞նչ մտաւ մէջս. Յակոբին ըսի, որ ինքը ինձի հետեւի, ես վախատութիւն պիտի ընեմ, ու ա-

ռաջ անցայ: Երանի՛, այդ իմաստուն քայլը չառնէի:

Մութ զիշեր էր. ճամբայ ըսուածը նախիրի ճամբայ մըն է, երբեմն բարակ թելի նրման երկարող, երբեմն ալ ինքնիրեն կը բազմապատկուի. հոս ալ ճամբայ, վարն ալ ճամբայ, վերն ալ ճամբայ, չորս կողմը ճամբայ, եւ սակայն իրական ճամբայ մը չկայ մէջտեղ:

Խաւար զիշերին մէջ այդ արահետները դունաթափ մոխիրի շերտերու կը նմանին. աչքերդ լարելու ես՝ բան մը տեսնելու համար: Թէեւ շատ անգամ բան ալ չկայ, որ տեսնես: Սուղուող գետերու նման՝ ճամբայ ըսուածն ալ կ'անհետի, բաւական մը վերջը նորէն աչքի զարնելու համար:

Ի հարկէ, մեծապէս կ'օգնեն սարերը իրենց ձեւերով, խաւարի մէջ նշմարուող իրենց զի-